

ЗЕМЕЛЬНОЕ И ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

УДК 349.412.3

ОСНОВНІ ОЗНАКИ ПРАВА ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ

Настіна О. І.

Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна

В статті досліджуються особливості права державної власності на землю в Україні та виокремлюються ознаки права державної власності на землю.

Ключові слова: власність, особливості права власності, ознаки права державної власності на землю.

Актуальність теми зумовлена тим, що важливим компонентом у дослідженні проблем реалізації права власності на землю посідає виявлення ознак і характерних рис права державної земельної власності, адже державна власність на землю несе в собі окремий, відмінний від інших форм власності зміст та в умовах формування ринку земель набуває особливого значення.

Метою статті є виокремлення ознак права державної власності на землю слугує визначенню передумов формування сучасної державної земельної власності, розумінню його властивостей, прогнозуванню напрямків розвитку законодавства, виявленню складових такого багатомірного поняття, глибокому науковому дослідженню ключових категорій в їх єдності задля подолання внутрішньої суперечності.

Право власності посідає одне з центральних місць у системі цінностей людини. Без будь-якої власності людина не усвідомлює свого співіснування з іншими індивідами, суспільством, соціумом. Право державної власності має свою еволюцію, глибоке історичне коріння, яке крізь віки вплетене в регулювання суспільних відносин і закріплене в актах політичного волевиявлення правлячої еліти.

Право державної власності на землю – це суспільне явище, особливості якого виявляються у юридичному закріпленні можливостей держави здійснювати у визначеному законом обсязі правомочності володіння, користування, розпорядження земельними ділянками через систему правових норм, які регулюють виникнення, реалізацію і припинення відносин державної власності на землю.

Розуміння змісту права державної власності на землю тісно пов'язане з історичними передумовами, сформованими в процесі розвитку українського суспільства та реалізованими в ході тривалих земельних реформ. Однією з особливостей права державної власності на землю є визначення державної земельної власності як результату реформування існуючої системи виключної державної власності на землю. Реформування земельних відносин в умовах незалежності ґрунтувалося на роздержавленні земель держави, яка довгий час залишалася єдиним монопольним власником. Ознаки революційності, які проявляються у зміні підходів до правового регулювання і заміні всеохоплюючої публічної власності на державну і приватну, ви-

знанні їх рівноправними, є притаманними всім історичним періодам існування української спільноти. Вказане дозволяє виділити історичну ознаку – формування права державної власності на землю через реформування існуючої монопольної власності на землю.

Досліджуючи ознаки права власності на землю та природні об'єкти і ресурси Каракаш І. І. вказує, що реальний зміст і форми прояву відносин власності найбільш повно проявляються в економічних та юридичних категоріях власності [1, с. 6]. Науковець звертає увагу на юридичний та економічний зміст цього багатомірного поняття та вказує, що економічна категорія «власність» є найбільш ефективним і гарантованим засобом реалізації економічних інтересів для використання природних об'єктів; у юридичному розумінні власність на природні ресурси знаходить свій прояв як результат закріплення суспільних відносин власності в правових нормах [2, с. 61]. Поділяємо таке бачення, що в об'єктивному розумінні право власності – це певна сукупність правових норм, які закріплюють майно за конкретним суб'єктом та визначають його права володіння, користування і розпорядження цим майном [3, с. 6-7].

Так, суб'єктивне розуміння права земельної власності включає правомочності суб'єкта права державної власності на землю – держави по відношенню до землі. Сьогодні в наукових колах переважає думка, що правову характеристику землі як об'єкта права власності становить стан привласнення об'єктів природи – землі, де привласнення полягає у застосуванні у визначений законом спосіб можливостей володіти, користуватися та розпоряджатися земельною власністю. Також вважаємо, що здійснення права державної власності визначається такими елементами право-відносин як зміст, об'єкт і суб'єкт права власності на землю.

Досліджуючи динаміку права власності на землю, Носік В. В. доводить, що вона проявляється лише у здійсненні такого права [4, с. 54]. Погоджуючись зазначимо, що зміст права державної власності на землю визначає особливості реалізації державою права власності в його динаміці – тріаді повноважень власника щодо об'єктів державної власності на землю.

На наше переконання, необхідно враховувати конституційні особливості закріплення права державної власності на землю, які ґрунтуються на визнанні народу України власником землі, проголошенні держави суб'єктом права власності, визначення механізму здійснення державою права власності через діяльність органів державної влади, які можна назвати суб'єктами здійснення права державної власності на землю.

Відповідно до ст. 13 Конституції України земля є власністю Українського народу, від імені та в інтересах якого виступають органи державної влади та місцевого самоврядування. Держава є особливим суб'єктом права земельної власності, що зумовлюється колом суб'єктів права державної власності на землю та особливим правовим статусом представницьких державних органів – суб'єктів реалізації від імені держави функцій власника. Зазначені органи становлять єдину систему органів державної влади, які перебувають в ієрархічному, адміністративному підпорядкуванні і тому Земельний кодекс України розмежував функції цих органів щодо здійснення правомочностей суб'єкта права державної власності на землю відповідно до

їх компетенції.

Крім конституційних особливостей слід виокремити особливість законодавчого закріплення презумпції перебування земель у державній власності на підставі ч. 1 ст. 84 ЗК, де вказується, що в державній власності перебувають усі землі України, крім земель комунальної та приватної власності. Це зводить нанівець конституційний принцип рівності всіх суб'єктів права власності перед законом. За таких умов складається ситуація, що земельні ділянки, які не належать до комунальної чи приватної власності, є державною власністю. У ч. 2 ст. 14 Конституції України визначається, що набуття і реалізація права власності на землю гарантується всім суб'єктам, у тому числі й державі як рівноправному суб'єкту на рівні з громадянами та юридичними особами виключно відповідно до закону, тобто декларативно держава набуває права власності на землю у тих самих випадках і за тими самими правилами, за якими її набувають у власність інші суб'єкти, що є практично нездійсненним. Відповідно, держава не може бути визнана рівноправним суб'єктом права власності за сучасним земельним законодавством.

Ознакою права державної власності на землю є наявність в земельному законодавстві земель, що не підлягають передачі у комунальну та приватну власність відповідно до п.п. 3, 4 ст. 84 ЗК, де закріплюються заборони на передачу окремих земельних ділянок з державної у власність інших суб'єктів, що в свою чергу зумовлює наступну ознаку – виокремлення земель виключної державної власності. Відзначимо, що перелік, критерії віднесення земельних ділянок до таких, що вилучені з цивільного обігу та окремих їх правовий режим в сучасному законодавстві не визначені.

Об'єкти державної власності призначені для задоволення публічних інтересів держави, чи слугують забезпеченню виконанню державою своїх функцій. За необхідне вбачається встановлення в земельному законодавстві переліку земельних ділянок, вилучених та обмежених в обігу. Земельне законодавство потребує удосконалення через пропозицію і прийняття Закону «Про особливо цінні землі в Україні», що обумовлено відсутністю в земельному законодавстві критеріїв віднесення земель до особливо цінних, невизначеністю правового режиму таких земель, їх особливими природними якостями і національним значенням.

Цікавою видається думка, що обмеженість землі й неможливість її відтворення зумовлюють виникнення двох видів монополії на землю: монополію власності (реалізовує власник) і монополію на землю як об'єкт господарювання (реалізовує користувач) [5, с. 16]. У зв'язку із встановленням в Україні різних форм власності на землю і поділом земель за цільовим призначенням на категорії, землі мають різний правовий режим. Правовий режим земельних ділянок виключної державної власності на землю залишається поза правовою увагою законодавчих органів, незважаючи на те, що існування інституту виключної власності на землю держави не лише об'єктивна необхідність, але й природна закономірність.

Відзначають подільність структури земельної власності на два основних інститути: публічну власність і приватну власність на землю, де публічна власність охоплює державну і комунальну, а приватна – охоплює приватну власність фізичних та юридичних осіб [6, с. 93-94]. Публічний характер державної земельної власності

виявляється в особливостях земельної правосуб'єктності представницьких органів держави, які законодавством наділені правом володіння, користування, розпорядження земельною власністю. Публічність, як ознака права державної власності на землю, зумовлює реалізацію суспільного інтересу суб'єкта права державної власності на землю – держави при здійсненні права державної власності на землю.

Вважаємо, що державна власність на землю має особливий публічно-правовий зміст. Основним завданням державної власності на землю є забезпечення земельних публічних та державних інтересів суспільства. Але слід зазначити, що забезпечення земельних інтересів суспільства включає і забезпечення приватних земельних інтересів суб'єктів приватної власності на землю. Приватна власність на землю – це як теза, державна власність на землю – антитеза. В аспекті регулювання державою відносин власності на землю можна стверджувати про пріоритет публічних земельних інтересів над приватними, що необхідно враховувати при здійсненні права державної власності на землю.

Викладене дає підстави для наступних висновків. Державна земельна власність несе в собі відмінний від інших форм власності правовий зміст, зумовлений певними закономірними особливостями права державної власності на землю. Особливості законодавчого закріплення права державної власності на землю, історичних підвалин становлення такого права, концепції та напрямків запроваджуваних земельних реформ, сучасного визначення змісту права власності, правосуб'єктності держави як учасника земельних відносин зумовлюють виокремлення таких ознак права державної власності на землю: право державної власності на землю є результатом реформування монопольної державної власності; це суспільне явище, яке має економічний і юридичний зміст; динаміка права власності проявляється у здійсненні такого права відповідними суб'єктами; суб'єкти права державної власності на землю мають свою систему, за якою власником землі держави є Український народ, суб'єктом права державної власності на землю є держава, суб'єктами здійснення права державної власності на землю є уповноважені органи державної влади; здійснення права державної власності визначається наступними елементами правовідносин: зміст, об'єкт і суб'єкт права власності на землю; закріплення принципу презумпції перебування земель у державній власності; визначення об'єктів виключної державної власності на землю; державна власність на землю має публічний характер і соціальну спрямованість.

Список літератури

1. Каракаш И. И. Право собственности на землю и право землепользования в Украине : [науч.-практ. пособие] / И. И. Каракаш – К. : Истина, 2004. – 216 с.
2. Каракаш І. І. Природноресурсове право України : [навч. посібник] / І. І. Каракаш / [за ред. І. І. Каракаша]. – К. : Істина, 2005. – 376 с.
3. Пересунько С. І. Право державної власності в Україні (історія, сучасність, перспективи) / С. І. Пересунько. – Кіровоград : Єлисавет, 1998. – 297 с.
4. Носік В. В. Право власності на землю Українського народу : [монографія] / В. В. Носік – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
5. Новоторов О. С. Щоб земля стала найціннішим ресурсом (Департамент комунікацій влади та громадськості секретаріату Кабінету Міністрів України) / О. С. Новоторов // Земельне право України: теорія і практика. – 2008. – № 3. – С. 24–25.

6. Земельний кодекс України: Науково-практичний коментар / [за ред. І. В. Семчика]. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2009. – 676 с.

Настіна О. І. Основные признаки права государственной собственности на землю / О. И. Настина // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. – 2011. – Т. 24 (63). № 2. 2011. – С. 186-190.

В статье исследуются особенности права государственной собственности на землю в Украине и выделяются основные признаки права государственной собственности на землю.

Ключевые слова: собственность, особенности права собственности, признаки права государственной собственности на землю.

Nastina O. The basic signs of the right of state ownership of the land / O. Nastina // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2011. – Vol. 24 (63). № 2. 2011. – P. 186-190.

The article is research a features of the right of state ownership of the land in Ukraine and allocate the basic signs of the right of state ownership of the land.

Keywords: the property, features of the property right, signs of the right of state ownership on the land.

Поступила в редакцию 27.10.2011 г.